

Takács Tibor

Edesanyám, gyönyörűm

Tíz éve halott az anyám, edesanyám, gyönyörűm, édesem, dalom, balladám, ajtó a csukott mindenséghez. Szóltalak, de nincs erőm, fekete földdel betakartak, kalotaszegi szemfedőn szenvedéseid vérrel varrtak. Te szótlán, gyönyörű halott elköltöztél immár tíz éve, s hiányod, mint a csillagok olvadnak be az éjsötétbe, és kezded mégis eleresztett, aranybilincsem voltál, legszebb!

1981.

Andrássy Lajos

Meditáció tükör előtt

(interjú után)

(Kérdésre kérdés... Serceg a papíron az érzéketlen toll s ím kiterítve sorsod, mint póre test a negatívon, — boncasztalon: immár nem felel.)

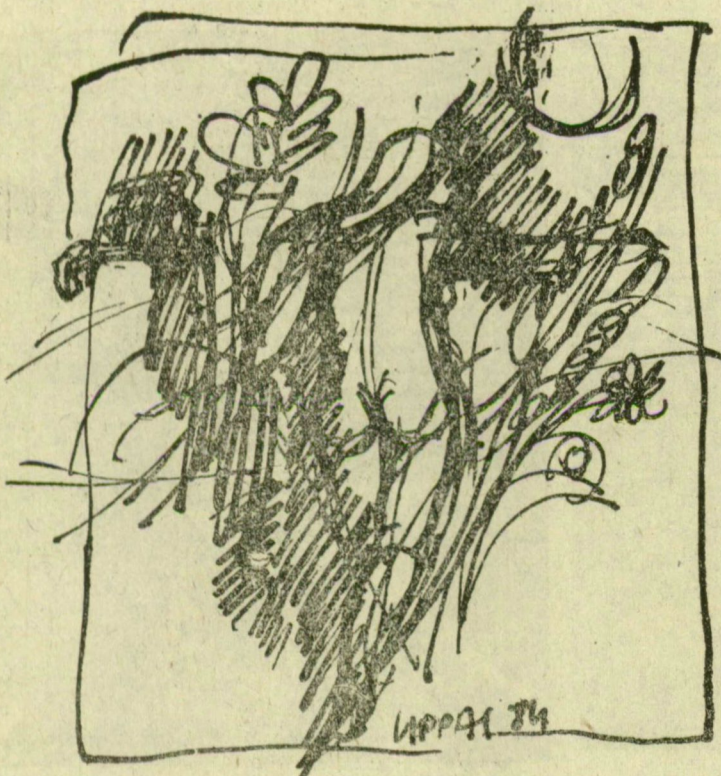
Nézek néhai őseim szemébe: a távolokon át is oly közel rőszkei Róza ükanyám (vetése üszkeiről mint Istennel perel!) elestemben még venne-e ölébe? S a még keményebb: mint ismerne el ma kolozsvári ükapám, tenyérbe ha sorsom-munkám mérve így emel? Mi villan rám a viharsarki tájról felém figyelő komiszár szeméből időközön át is? Szikár szépnyámból mit örökök még? Ó-földi népmeséktől mennyire hullott sorsom el? — a fától gyümölcse? Ama vertebb nemzedékből tüzel e szív bordáim közt? Magából: mai magam mit örökít? S ki örököl?

(Válasz a válasza? Serceg a papíron az érzéketlen toll — s ha kiterítve sorsod boncasztalon, mint negatívon a póre test — csak visszhang felel.)

Sass Ervin

Allomás

a nap aranylós őszi virág akárha Firenze felett az Arno hídjára ülne majd átugrana a Palazzo tornyára itt az állomás vadgesztenyefáját választja trónusul onnan óvatoskodik a nyárfák hullámvasúttjára hogy végül a síneken villantson kardokat az emlékek és a valóság párviadalához hogy itt csattogott az a vonat itt születtek meg azok a szavak (most és mindörökké) mert parttalan hitünk a megváltás a félelmeiktől hogy őszi virág a nap a gesztenyefának trónusán

LIPPAI TAMÁS RAJZA

Bálint Endre életműve

A hazai szürrealizmus kiváló mesterének, Bálint Endrénél hetvenedik születésnapja alkalmából egész életművét bemutató kiállítással köszöntötte a Műcsarnok a művészt, és mindazokat, akik korunk művészetéhez nemcsak a látvány, hanem az elmélyedő intellektus oldaláról is hajlandók közelíteni.

A Proteuszarcú, nyugtalan szellemű, rendkívül problémaérzékeny Bálint, hanyatott életútján mindig a kor legfrissebb nemzetközi áramlataira érzett rá. A Műcsarnok termeiben sokrétűségében is egy nyelvű, egy mondanivalójú világot tár fel, melynek legmélyebb tartalma közelmúltunk viharos évtizedeit átélő kortársaink ezerféle negatív élménye, szorongása, örök zaklatottsága, halálfélelme.

A művész egyéni tragédiája, kiszolgáltatottsága, sorsának drámai fordulatai, válságai több értelmet hordozó jelképekbe tömörülnek egymásba olvadó műfaji határokkal létrehozott, sajátosan egyedi, vallomásos erejű, intellektuális, absztrahált formanyelvű művein.

A sokoldalú művészre már születésének időpontja és körülményei rányomták bélyegüket. 1914-ben, az első világháború kitörésének évében született. Apja a Nyugat éles szemű kritikus, az ifjú Derkovits felfedezője. Bálint Aladár volt anyja pedig az Osvát családból származott. A család hagyományai a művészi pálya felé irányították. A kalmazott grafikusként indult. Az Iparművészeti Iskola grafikai tanszékén Helbing Ferenc, majd 1935-ben Vaszary János, 1936-ban pedig Aba Novák Vilmos növendéke volt. A kiállítási életbe korán, már 1938-ban bekapcsolódott.

Művészi fejlődésére a fauvizmus, majd Chagall, döntő módon azonban barátja, Vajda Lajos hatott. De élményvilágán máig kitörülhetetlen nyomot hagyott a harmincas évek végének nyomora a negvenes évek állandó üldözöttsége, amely az újat akaró szentendrei fiatal művészek csoportjának elmaradhatatlan kísérője volt. Ehhez járult még kiújuló tüdőbetegsége, mely élete későbbi szakaszaiban is gyakran válságba sodorta. Törhetetlen akarata azonban mindig győzött az akadályok leküzdésében. A felszabadulás után az európai iskola vezető szelleme lett.

Művészetének nagy fordulata Párizshoz kapcsolódik, ahol

1947-ben csupán pár hónapot, 1956-tól azonban egyfolytában öt évet töltött. Párizs mozgalmas művészeti élete döbbenetűre rá a sorsdöntő hazai meghatározottságra. Az öntörvényű művésze kialakulásáért állandóan vívódó, magával szenvedélyes harcokat vívó Bálint formanyelve itt alakult ki csaknem végleges formában. Gyermekkoriának, szülőföldjének, ifjúsága kedvelt környezetének, Szentendrének élménytöredékei itt alakultak át benne egymásra montírozott látványsszilánkokká, melyek évek során egyre egyszerűsödve lassan jelképekké formálódtak emlékezetének szűrőjén. A gyermekiségét jelentő mézeskalács, vursli, bádorgóvacska, a szentendrei ablakrácsok, kapuk, az ikonok, a sokszínű sváb, szerb, magyar folklór gyermeki nosztalgiai, egy régi zsidó temető fejfái keverednek képein, burnuszba takart titokzatos női alakokkal, halottak csontjaival, kozmikus jelekkel, nappal, holddal. Szokatlan, meghökkentő párosításokban barnás, tér nélküli háttérben raciópális képi rendbe szorítva. Képei nem egyszerűen a tárgyat ábrázolják, hanem a tárgyhoz kapcsolódó, megfoghatatlan, az évek során

változó érzelmet. Míg kifejezés-módja egyszerűsödik, műveinek jelentéstartalma az egyszerűtől a bonyolultig, a látomásig, a csodáig vezet.

Képszerkesztési módja ma is a montázs. Mint maga írja: „Az én kulcsom papírvágó ollóm... képes papírokat vagdosok össze, mint a gyermek”. „...kendős parasztasszonyokat csönkítok meg: arcukat kivágom, és ráragasztom egy asztal lapjára, kivágom egy asztal két lábát, és keresztet alakítok azokból, majd kivágom a Megváltót, és egy csónak keresztalakú fenékpallójára festem fel... Régi zsidó temetők sírkövei között bolyong a képzeletem, megidézi a múltakat, és megidézem a múltamat, amit kivetítek egy olyan jövő fehér kartonlapjára, amelyen az idő cigánykereként hány: a létezőből nem létezőt, a nemlétezőből létezőt hazudok...”

Vízión élete nagy belső válságaiban formálódtak, egyre összetettebbé váltak, kifejezésbeli eszközei a nagy felfutás, a hatvanas évek óta egyre bővültek. Az európai kiállítások során a hatvanas évektől fogva hozzásegődött a siker. Mindenki másétól könnyen megkülönböztethető festői világa jellemzi műveit az 1949–50-ben festett Jádekk sorozattól főművein — Itt már jártam valahol (1960), Csodálatos halászat (1960), a gyermekkori élményeit visszaforgató Népliget álom (1960) — keresztül legújabb műveig, a Triptichon ikonosztáz jelmozaikján át a Csodák csendesen adagolva (1971), Képszonettek (1970), Hommage a Pietro Lorenzetti (1970) című alkotásokig, s az 1981-es Hittörténet kollázsáig.

Sokat illusztrált, főleg a gyermekké számára. Első nagy külföldi sikerét a Biblia illusztrációival aratta Párizsban, 1959-ben. Díszteteket is festett, és sok fotomontázst készített. Mint írta: „Fényképfagmentumokból egybekomponált képmontázsaim kompozíciós módszere, de néha problematikája is megidézi képeim terét, azt a kézezet, amit képzetelem benénesített: általában nagy részükben éppúgy nyomon követhető a lebeség, a szárnvalás, a nekilödulés és zuhanás, továbbá a lelki és testi elcsesedés, az emberi nyomorúságok és szomorúságok az erőszak esztelenisége, mint képeim egy részében.”

Ez a többrétegű, múlt-álom-halál világában való jelentésimbolgás teszi izgalmassá objektjeit is, mint az 1973-as, kis méretű Anavali Üdvözlöt

BRESTYÁNSZKY ILONA

Ami Inczeffi Géza könyvéből kimaradt

Szeged város régi határterülete a múltban a város földesúri birtoka volt. Később a város birtokaként közigazgatása alatt is állt. Ez idő alatt a város és a környező, körülbelül 141 ezer katasztrális holdnyi terület között szoros kapcsolat alakult ki. Ennek következményeként ez a vidék nyelvjárási szempontból egységesnek mondható.

Szeged régi állapotát — sok helyen még most is — a földrajzi nevek őrzik.

Felszabadulásunk óta több új község alakult a régi tanyavilágban, iskolával, kultúrházzal, villanyvilágítással és mezőgazdasági termelőszövetkezetekkel. A terület földrajzi nevei is e vidék egységét igazolják.

Nem tartozott Szegedhez Dorozsma és a tőle északnyugatra fekvő egykori kun puszták területe.

Inczeffi Géza az 1950-es években Szeged környékének földrajzi neveit gyűjtötte össze. A gyűjtésről az akadémiai kiadásban 1960. évben könyv jelent meg, melyben 1285 földrajzi név szerepel.

A Szeged környéki neveket különböző forrásokból és a maga gyűjtéséből vette, ezeket élő nyelvi adatokkal ellenőrizte. Bejárta a vidéket, felhasználta a Szegeden fellelhető régi és új térképeket.

Szeged külterületi térképéhez 1927-ben névjegyzék jelent meg, melyben abc-sorrendben mutatja ki a neveket és a térképszelvények számát. Ebben a névjegyzékben összesen 546 név szerepel, hogy ezek a nevek eredetileg honnan erednek, nem tűnik ki, de Inczeffi Géza részletesen utal arra, hogy egy-egy név honnan származik. A nyelvjárási változásokat fonetikus átírásban közli.

Próbálom leírni azokat a földrajzi neveket, amelyek valami oknál fogva kimaradtak a könyvből.

A tokháza, Szeged és Szabadka juhász-pásztorai sokat veszekedtek és átkozták egymást, mert mindig a másik város területére mentek át állataikkal. Ezért Szeged város igen hosszú pusztát mért ki a bérloknak, és gátat emelt a két város határa közé, hogy megszünjön a veszekedés és átkozódás. Ettől a békétlenkedéstől kapta az Atokháza elnevezést.

Ballagi-tó elnevezés szájhagyomány szerint onnan ered, hogy a tóban Attilának bizonyos Ballag nevű embere veszett el.

Bogárczó, Szeged városának ettől a tavától Öttömösig igen nagy kiterjedésű marha- és méneslegelői voltak. Nyáron itt sok volt a légy, s ezek kegyetlen csipései elől a szarvasmarhák a vízben kerestek menedéket. Ezért nevezték el bogárczótnak.

Domaszék, Kancalszék, Abrahámszék, Kisivánszék, Móraszék, Matraszék, Ószeszek, Gyóriszék és Szirtoszek, ezek voltak a széksó (sziksó) seprésre szolgáló szikes tavak. (A talajon kikristályosodó szóda.) Az elnevezésük a sziksóból ered.

A Honvéderdőről annyit, hogy az 1848. évi szabadságharc után két honvédtiszt hazatérőben éjszakára a Laposjárásban lakó juhászokhoz tért be. A juhászoknak feltűnt, hogy a tisztek pénzzel vannak ellátva, megvilkolták őket, és a közelben levő fák alá ásták el. Ettől kezdve a fákat holt fáknak nevezték.

Állítólag a tisztek grófi családból származtak, s bizonyos idő után csontmaradványaikat elszállították.

Kistelek helyén volt olyan telek, ahol a gaz olyan nagyra nőtt, hogy zivatar idején a legelő jószág ide húzta meg magát. Nyomának nevezték a város körüli legelőket, melynek szántóföldjei kiosztást nyertek, továbbra is „nyomási” földeknek nevezték, ezek körül volt még Koma és Kalvária.

Kutyajárás. Az 1840-es években a járás területén méneslegelő volt, és a ménesgazdák tulajdona, amit járásnak neveztek. A gazdáknak, kiknek itt több lovuk volt, és az erre utazók ideérve a fáradt, elcsigázott lovaikat kicserélték friss, pihent lovakkal, és úgy utaztak tovább. Ezért a ménesben sok volt az elcsigázott, sovány ló, tanyai nyelven „kutyának” való. Így lett a járásnak elnevezett legelőből és a kutyának való ménesből Kutyajárás.

Ószeszek elnevezése és összes szikterületről maradt az utókor számára.

Hegyeknek nevezett szőlőtermő helyek között volt a Sudányi hegy és a Szatymazi hegy. Ezek talaja (silány) sivány homok, a bele ültetett szőlő terméséhez alig volt remény, innen az elnevezés.

Szatymaz történelmi név, jelentése piactér, vásártér.

KOMOLY PÁL